

achten en spra-
rdt aangenomen,
onderstelde we-
niet-vollen doop,
id gevaarlijk. Ga
seerings-routine?
beginnen: in de
tistisch schisma
atstelijke toestan-
as het in 1944:
waren, ging men
ijs, dat niet om
geerd werd door

een schisma zul-

t naar de offici-
in de buurt van
HOUDT de zaak
streeft: de Dona-
tist van den doop
den doopsbedie-
". Ze bonden den
torische en kerk-
oel-wederbarende
te successie van
steldheid van een

de wedergeboorte
de synodocraten
er. Ben je, wel
assa van doops-
kwijt is, zal de
prediking
n dig. De zuir-
r) zat den dona-
id. Precies zoo
gecontinueerde
l"; komt er een
keten van inwe-
op „niet-vol". En
weer een asyl-
gerust op. Heb je

Ik geef toe: elke
r ALS men een-
ens naar de an-
geving. De dona-
ders wilden gaan
restie als argu-
later niet als
hum „godelijke
als zij maar
niet aan 44-
al te kwalijk ne-
deer op de Dona-
len.....
oos.

dan met nog drie
zelf opgestelden
den Utrechtschen
m te onderteke-
lerzoeken en nie-
worden ze enkele
Zelfs ontvanges-
er, nadat zij ge-
broeders en zus-
e gaan, afzonder-
ri 1843 een brief
hij wordt mede-
een week ge-
le vermaning om
amenkomsten der
openlijk buiten de
a geen „deel noch
voorregt der ge-
n des Heeren of
in de hemelen ge-
erd Wormser bo-
gens het door is
t breken van zijn
en van scheuring
derling werd ont-
e excommunicatie
nigen tijd aan de
en degenen, die
er tot de gemeen-
eliden van hun
orden.¹⁾

warte-bladzijde in
kerken..... en in
et is ten aanzien
amische kwestie II,
p. 34-43; J. A.
n van Velzen;
endrik Peter
len Hartogh, Het
nsterdam, P.
ler Afgesche-
d, gehouden v. d.
am, 's-Gravenhage.

— Ja, die Donatisten; ik weet er niet te veel van,
maar ik heb een anecdoten onthouden. Ze waren te
Hippo zóó kwaad op hun tegenstanders, dat ze niet
eens broodjes voor hen bakken wilden. Alles begri-
pen is alles vergeven, hooren we vaak zeggen, en.....

— Wou jij zóó de Donatisten begrijpen?

— Nee man, ik wou den paedagoog der synodocra-
tische jongelui begrijpen. Hij lijdt misschien aan de
associatie-kwaal. Die is menschelek genoeg. Hij zal
bij „broodjes" hebben gedacht aan zoete brood-
jes..... En heeft hij dan geen gelijk?

PORPHYRIUS.

UIT DE BUTENLANDSCHE KERKEN

WAT IS DE BELOFTE?

(Antwoord aan Ds Hoeksema).

Hier komt dan het beloofde vervolg van ons ant-
woord aan ds Hoeksema.

Wekenlang is dit uitgebleven. Een haastige scribent
maakte er al zijn beklag over, dat wij blijkaar niet
verder op de zaak wilden ingaan. En ook het „Geref.
Weekblad" toonde zich benieuwd naar het uitblijvende
gedeelte van onze artikelen.

Laat ik de schrijvers en lezers geruststellen: het
is mij een dankbare taak, de bespreking te mogen
voortzetten. Die dankbaarheid is in een nieuw sta-
dium gekomen door de tusschentijdsche ontvangst van
de concrete vragen van ds Hoeksema. Wel heb ik naar
aanleiding daarvan een gedeelte van de reeds inge-
zonden copie teruggevraagd. Ik had namelijk juist de
hand kunnen leggen op een serie brochures over de
scheuring in Amerika, en de resultaten van mijn ver-
der onderzoek leken mij zoo de moeite waard, dat ik
ze al was begonnen te verwerken in een meer uit-
voerige bespreking van heel den samenhang der in
Amerika en hier in den kerkstrijd aan de orde geko-
men kwesties. Om maar één punt als voorbeeld te
noemen: de frappante overeenkomst tusschen de me-
thode, waarop men in Amerika van synodewege heeft
gewerkt met de daar in 1924 aangenomen leerformule
(de „Drie Punten") om sommige ambtsdragers uit te
bannen en andere ongemoeid te laten! Maar dit blijft
nu even rusten, om vooreerst alle aandacht te geven
aan de concreet geformuleerde vragen van ds Hoek-
sema. Intusschen heeft dat „overschakelen" mij temid-
den van alle andere beslommeringen in ons vrijgemaak-
te kerkleven noodgedwongen weer oponthoud bezorgd.
En de haastige critici mogen best weten, dat wij pre-
dikanten „als wij ons werk serieus opnemen, nog wel
iets meer te doen hebben dan geregeld artikelen te
schrijven voor de pers.

En nu ter zake. Aan het slot van zijn door mij ge-
waardeerden brief (zie „De Reformatie" van 12 April
j.l.) zijn de vragen te vinden, waarop hij een duidelijk
antwoord van ons begeert.

van Wormser geheel en al waar wat Bouwman van
Van Velzen schrijft: „Die hem in de weg stond, moest
onschadelijk gemaakt".¹⁾

Behalve dit verschrikkelijke, onkerkelijke en hem
diep wondende gebreken was er nog iets, dat Worm-
ser en de Afgescheiden kerken uiteendreef. Deze ker-
ken vragen namelijk op voorbeeld van Scholte „kón-
inklijke goedkeuring" aan, om op die wijze vrijheid
van godsdienstoefening te ontvangen. Dat de afge-
scheidenen zich als een nieuwe richting, een nieuwe
kerk aandienenden was in Wormser's oog verraad aan
eigen karakter, historie, adeldom en rechten. De Af-
scheiding — zoo schreef hij puntig en raak — is in
een fuik gelopen.²⁾

Vervreemd van de Afgescheiden kerken streefde
hij voortaan naar de eenheid aller Gereformeerden:
de herleving van de oude Gereformeerde Kerk. Op het
eind van zijn leven ging hij onder invloed van ds Ha-
sebrook weer naar de Hervormde Kerk terug.³⁾

Allard Pierson heeft in zijn onvergelykelijke „Oude-
re Tijdgenooten" Wormser's portret geteekend.

Op zijn meesterlijk schilderij van de vergadering der
„Christelijke Vrienden" in een zaal van het „Wapen
van Amsterdam", die nitzicht gaf op het „Rusland",
ontdekken we óók Wormser.

„Een eigenaardig spel van het toeval heeft op die rij-
stoelen, waarlangs ons oog zich thans beweegt, naast
dat donkere gelaat van den zoon van Abraham (bedoeld
is Capadose — C. V.) den blonden, ronden Lutherkop
van Wormser geplaatst; een Hollandsch man in merg
en gebeente gelijk in heel zijn uiterlijk; deurwaarder
van beroep, wat men zijn krachten en degelijken
stijl niet zou zeggen....." Het Hervormde Kerk-geloof
„belichaamde" zich in Wormser; wat hij was, was hij
door het geloof geworden; in hem toonde het wat het
van een helder hoofd en een eerlijk gemoed maken

¹⁾ a. w. p. 39.

²⁾ Mr Groen van Prinsterer, Brieven van J. A.
Wormser, II, Amsterdam, 1875, p. 279, vgl. I, p. 35,
r. 14 v. b. is achter: waarvan, en voor: U. H. Eg. het
woordje: ik uitgevallen; 169, 201.

³⁾ Brieven enz. I, p. 264; II, 263, 267.

De eerste vraag was deze: „Welke onderscheiding
maakt men ten Uwent tusschen belofte en toe-
zegging?"

Op die vraag kan ik misschien het best antwoorden
met een gedeelte uit de bekende „Verklaring van ge-
voelen", in November 1943 overgelegd door de be-
zwaarde predikanten S. O. Los, H. Meulink, Joh. H.
Rietberg, R. Schippers, M. B. van 't Veer en F. de
Vries. Darin staat op de eerste bladzijde:

„Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat
God trouw is in Zijn toezeggingen ook aan en omtrent
het zaad des verbonds, en in het daaraan gestand doen.

Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat
Gods belofte onvoorwaardelijk is in dien zin,
dat God hun, wien deze belofte toekomt, niet het ver-
richten van een bepaald werk of het komen in een be-
paalde gesteldheid als voorwaarde stelt, waaraan door
hen eerst moet worden voldaan, vóór God het woord
Zijner belofte aan hen begint te vervullen.

Maar terwijl wij dit van harte en vóór alles gelooven
en belijden, gelooven en belijden we evenzeer, dat
Gods verbondsbelofte, waarvan Christus de inhoud is,
gesproken wordt en dus niet alleen toezegging,
doch ook zeer bepaald toezegging is".

Uit deze passage kan ds Hoeksema zien, hoe een
groep van vooraanstaande bezwaarden in dit stuk de
woorden „belofte" en „toezegging" afwisselend ge-
bruiken zonder een nadere onderscheiding. Ook in wat
verder van onzen kant is gepubliceerd, herinner ik mij
een dergelijke onderscheiding niet. Mogelijk heeft ds
Hoeksema haar aangetroffen in een geschrift van onze
zijde; dan willen we graag een fingerwijzing van hem
ontvangen.

Wat ik mij wel herinner is dit: dat de niet-vrijge-
maakte ds J. G. Woelderink eens gewezen heeft op
het onderscheid tusschen belofte en profetie, tusschen
toezegging en voorzegging. In navolging daarvan is
die onderscheiding ook wel eens door vrijgemaakten
naar voren gebracht, om daarmee aan te geven, dat de
synodale theorie de verbondsbelofte denatureerde tot
een goddelijke mededeeling of voorzegging van heil
aan dezen en dien uitverkorene; een eenvoudige me-
dedeeling van „onvervreemdbaar heil", „waarvan de
vrucht hun niet kan ontgaan" (Praedadvies pag. 55);
of zooals het op pag. 53 van het Praedadvies werd be-
redeneerd: „in verbond en sacrament zegt God tot den
uitverkorene of geloovige: „Ik ben uw God (d.i. uw
heils-God) voor eeuwig". Hier staat vast, dat de aan-
gesproken heil zal ontvangen, ja in beginsel (te-
gelijk met het Godswoord) reeds ontvangen heeft; en
dat dit niet meer afhankelijk is van eenige conditie,
waarvan het Godswoord het onzeker zou laten, of ze
wel of niet zal worden vervuld. In dezen zin, dus in
tegenstelling met de algemeene aanbieding des heils,
heeft de Toelichting gesproken van de onvoorwaarde-
lijke heilsbelofte aan de uitverkorenen".

Wat dus de eerste vraag van ds Hoeksema betreft,
is het antwoord vrij gemakkelijk: bij mijn weten wordt
van onze zijde geen wezenlijk onderscheid gezien tus-
schen „belofte" en „toezegging".

kan op Nederlandschen bodem. In hem geen aarzeling,
geen zweem van sentimentaliteit of mystiekery, even-
min nanceering; alles uit één stuk: krachtig, lout-
ter, recht afgaande op het doel. De Gereformeerde
theologie was zijn eigendom geworden; was de natu-
urlijke uiting van zijn denken; de bovennatuurlijke
wereld zijn tehuis; hij was er gemeenzamer mede dan
anderen met hetgeen zij de werkelijkheid noemen. De
verlossing van de zonde was voor hem geen leerstuk,
maar een waarachtigheid die hij aanschouwde en voor
anderen aanschouwelijk poogde te maken....." Worm-
ser is naar Pierson's overtuiging een bewijs van het
feit, dat het Nederlandsche Protestantisme „mannen
heeft gemaakt, om zoo te spreken van één boek, le-
vende in en met een enkel boek....." en dat boek is:
de Bijbel!⁴⁾

Groen van Prinsterer heeft Wormser „ontdekt".
En eenmaal met elkander in contact, ontstaat er
een vriendschap tusschen den volleerden hoveling, den
fijnen aristocraat, den man van de nobele bescha-
ving en den volkman, den deurwaarder uit Amster-
dam; een vriendschap zóó innig, zoo teer, zoo vroom,
dat zij bijna bovenmenschelek lijkt.

Groen noemt Wormser zijn „geheimraad"! Groen
had niets van die domme, dwaze, hoogmoedige weten-
schapswaan, die minachtend neerziet op den „niet-
wetenschappelijk-gevormde". Hij erkende Gods vrij-
macht in het geven van groote gaven ook buiten den
akademischen kring.

Hoor hem over zijn vriend!

„Een Christen, wiens vriendschap en voorlich-
ting(!) ik, als een der uitnemendste voorrechten die
mij te beurt gevallen zijn, herdenk. Van wien da Costa,
in de crisis van 1853, schreef: „Wat voortreffelijke
kop en wat karakter daarbij! Ware ik koning of mi-
nister, hij bleef geen half uur langer deurwaarder".

„Een man, wiens invloed door geschrift en wandel,
ter handhaving van den christelijk-protes-
tantschen volksgaest, en onberkenbaar
en (althans bij vele magtigen en edelen en wijzen naar
de wereld) onopgemerkt is geweest.

⁴⁾ Oudere Tijdgenooten, p. 106 v.

De tweede vraag raakt rechtstreeks het groote
punt, waarover de strijd hier zoo fel is ontbrand, en
dat ook het verschil in zienswijze tusschen ds Hoek-
sema en ons beheerscht. Omdat het hier op nauwkeu-
righeid aankomt, herhalen we de vraag nog even woor-
delijk:

„In betrekking tot de belofte des verbonds, is het
Uwe beschouwing:

a. Dat zij voor alle gedoopten onvoorwaardelijk
geldt? Indien ja, houdt deze belofte ook in, dat de
Heilige Geest „in ons wonen, en ons tot lidmaten van
Christus heiligen wil"..... (en wat daar volgt in het
Doopsformulier, L. D.)? Indien ja, waarom vervult
God dan Zijne belofte niet aan alle gedoopten?

b. Dat zij voor alle gedoopten is, maar dan voor-
waardelijk? Indien ja, moet dan het gedoopte kind die
voorwaarde vervullen, e. r God Zijne belofte aan hem
wil vervullen, en aan dat kind wil „toeligenen hetgeen
het in Christus heeft"? Indien ja, hoe kan dat kind,
dat van nature in zonden ontvangen en geboren is, en
een kind des toorns, die voorwaarde of ook maar
eenige voorwaarde vervullen?

c. Of dat zij voor de kinderen der belofte is (naar
Rom. 9), die voor het zaad gerekend worden? Naar
mijn overtuiging kan goede exegese van heel het ver-
band in Rom. 9 slechts tot de conclusie leiden, dat met
„kinderen der belofte" het geestelijk of uitverkoren
zaad bedoeld is. Ik ben nog altijd bereid dit te verde-
digen, ook nadat ik gelezen heb, wat ten Uwent hier-
over is geschreven in den laatsten tijd".

Dit is dan de tweede vraag van ds Hoeksema. Jam-
mer genoeg moet ik juist hier het artikel afbreken.
Maar nu kunnen we ons op het antwoord des te beter
prepareeren.

L. DOEKES.

GRONINGER BRIEVEN

Amice frater,

Tweeërlie sterfdag werd in deze weken herdacht, die
van den Nederlandschen historieschrijver en dichter
P. C. Hooft en die van den Zwitserschen litterator en
philosoof Vinet.

Beide zeer groote mannen met rijke geestesgaven
gesierd door God den Heere, van Wien alle dingen
zijn.

Ik wil van beide herdenkingen iets zeggen.

Over Hooft is in de bladen nogal veel geschreven
en wij hebben ook kunnen lezen van de herdenking in
Amsterdam.

Ik zou overbekende dingen ophalen, als ik er ook
van vertelde.

Het schijnt mij echter toe, dat in de herdenking iets
niet over het hoofd mag worden gezien, dat in de ver-
diende huldiging in de schaduw bleef.

Wormser was een geloovig Christen en een man
van uitstekende begaafdheid. Hij had een geopend oog
niet slechts, maar een scherp en ruimen blik voor
onzen geheelen kerkelijken en maatschappelijken toe-
stand. Niemand welligt heeft hem geëvenaard in het
algemeen verstaanbaar maken van het Christelijk-
historisch beginsel, toepasselijk op Kerk, Staat en
School.....

Voorbeeldig door bescheidenheid en eenvoud. Met
eene zeldzaam geëvenaarde en steeds bedachtzame
scherpzinnigheid bedoeld, die, bij het licht van Gods
Woord, zich somtijds tot profetische wenken ver-
hief.¹⁾

Zeldzaam hoog wordt Wormser ook door dr Kuiper
gewaardeerd.

In zijn „Confidentie" houdt Kuiper een gloedvol
pleidooi voor een echt-Gereformeerde actie in alle
sectoren van het menschenleven. Gereformeerd-zijn,
dat is het middel tegen factie-zucht en partijwezen;
het brengt heel de rijke, prachtige erfenis der vade-
ren tot ons; het is afdoende wapen tegen versterking
en repristinatie; het is door en door nationaal: in Ne-
derland is niet slechts de kerk maar ook de natie als
natie gereformeerd. En juist bij dit betoog rijst de
gestalte van Wormser voor hem op.

„Vergenoegt ge u met Christelijken invloed te oef-
nen in engeren kring, houd dan vast aan het exotisch
onbestemde, aan het uitheemsch en algemeene Chris-
tendom, dat jaren lang den toon gaf. Maar meent ge
niet mij, dat we verder moeten, dat althans de poging
nog dient gewaagd, om tot ons volk als volk te gaan,
dan is er ook geen keus, dan is alle aarzeling slechts
krachtverspilling, en rest u niets anders dan het
eenig spoor in te slaan, dat naar het hart onzer natie
leidt, door weldoordacht weeropvatting van de histo-
rische (en dat is dan de Gereformeerde — C.
V.) lijn! Dit bewarend, druk ik slechts de voetstappen
van den grooten Wormser, den uitnemenden volks-
leider en auteur....."²⁾

En deze Wormser werd vóór alles in heel zijn le-

¹⁾ Brieven enz. p. V/VI. Vgl. Ned. Ged. V, p. 96.

²⁾ Confidentie, p. 70.